

Σύνταξη: Πέτρος Μπερερής
Χρήστος Παπαρίζος

Επιμέλεια: Πηνελόπη Παπαϊωάννου

*Το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών
τα καινούργια βιβλία και
οι τομές
στη γλωσσική διδασκαλία του Δημοτικού*

Οι γενικοί άξονες της ενημέρωσης:

- ☞ Τα βιβλία ως εφαρμογή του Αναλυτικού Προγράμματος Σπουδών
- ☞ Τι προβλέπει το ΑΠΣ και
- ☞ που γίνονται οι καταλυτικές αλλαγές:
  - α) παραγωγή λόγου
  - β) λειτουργική διδασκαλία της γραμματικής και
  - γ) στάση του δασκάλου στη διαχείριση των στόχων της ενότητας και του διδακτικού χρόνου
- ☞ Αδρή περιγραφή των εγχειριδίων

1. ΤΟ ΑΠΣ ΩΣ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

- 1.1. Παρέχει: - Το θεωρητικό υπόβαθρο και τις ειδικότερες προδιαγραφές από όπου προέκυψαν τα βιβλία
- 1.2. Αποτελεί - Νομικό – επιστημονικό - παιδαγωγικό κείμενο που προβλέπει τι πρέπει να διδάσκεται και πώς.

Το Αναλυτικό Πρόγραμμα της γλώσσας σήμερα αποτελεί συμπύκνωση των σύγχρονων θεωριών, δεδομένων και μεθοδολογίας, σε βαθμό που θα ήταν ίσως δύσκολο να τα εντοπίσει κανείς συγκεντρωμένα σε οποιοδήποτε άλλο ειδικό πόνημα. Έτσι έχει διπλό ρόλο:

- Πρώτον, είναι το μόνο διαθέσιμο σε άμεση χρήση, έγκυρο, συνοπτικό σημείο αναφοράς, για να το συμβουλευτείται απ' ευθείας κάθε εκπαιδευτικός, όποτε χρειάζεται σύντομη και σίγουρη ενημέρωση μέσα από ένα κείμενο 30 μόνο σελίδων.
- Δεύτερον, σύμφωνα με αυτό γράφονται τα βιβλία, εφόσον προβλέπει τι πρέπει να διδάσκεται και πώς, δηλαδή τι περίπου πρέπει να περιέχουν τα βιβλία και σύμφωνα με ποια διδακτική φιλοσοφία (προσέγγιση).

1.3. Η σχέση του ΑΠΣ με το ΒΔ

Είναι δύο οδηγοί παράλληλοι και συμπληρωματικοί:

- Το ένα δεν υποκαθιστά το άλλο.
- Το ένα (ΑΠΣ) προβλέπει, το άλλο (ΒΔ) εφαρμόζει.
- Το ΑΠΣ το διαβάζουμε στην αρχή της χρονιάς, θυμόμαστε τι περίπου περιέχει και ανατρέχουμε κατά διαστήματα και όποτε παραστεί ανάγκη.
- Το ΒΔ το μελετούμε καλά στην αρχή της χρονιάς και το συμβουλευόμαστε κάθε μέρα, σε συνδυασμό με ΒΜ και το ΤΕ.

1.4. Η φιλοσοφία και τα κύρια σημεία του ΑΠΣ

➤ Σκοπός της γλωσσικής διδασκαλίας, σύμφωνα με το Προγράμματος Σπουδών είναι:

«Να κάνουμε τον μαθητή ικανό να παράγει λόγο αποτελεσματικό και κατάλληλο για κάθε ειδική περίπτωση επικοινωνίας.»

Σύμφωνα με τη φιλοσοφία του ΠΣ της γλώσσας, ο μαθητής αντιμετωπίζεται σε συνάρτηση με την πραγματικότητα που αντιμετωπίζει μέσα στο σχολείο και έξω από αυτό. Το σχολείο έχει χρέος να τον καταστήσει ικανό:

- να αναφέρεται σε αυτή: να την περιγράφει και να την αφηγείται και
- να παρεμβαίνει σε αυτή και να τη μεταβάλλει, στο μέτρο του εφικτού.

Με άλλα λόγια, να μπορεί ο μαθητής να παράγει λόγο περιγραφικό ή αφηγηματικό, στην πρώτη περίπτωση και λόγο κατευθυντικό/ επιχειρηματολογικό στη δεύτερη, ώστε να μεταβάλλει τη στάση του άλλου, ανάλογα με την εκάστοτε ειδική περίπτωση επικοινωνίας.

(α) Παραγωγή λόγου

Ειδική περίπτωση επικοινωνίας σημαίνει ότι, κάθε φορά που μιλάμε ή γράφουμε, έχουμε συγκεκριμένο σκοπό, απευθυνόμαστε σε ορισμένον ή ορισμένους συνομιλητές, ακροατές, αναγνώστες, βρισκόμαστε σε κάποιο περιβάλλον και διατυπώνουμε τα λόγια μας με τρόπο που να καταλάβει ο συνομιλητής, ο ακροατής ή ο αναγνώστης τι εννοούμε και τι επιδιώκουμε και, γενικότερα, για να φέρουμε αποτέλεσμα με τα λόγια μας.

Αφού λοιπόν κάθε περίπτωση είναι διαφορετική, διαφορετικά διατυπώνουμε και τον λόγο μας αντιστοίχως. Δηλαδή επιλέγουμε διαφορετικά γραμματικά στοιχεία κάθε φορά: μέρη του λόγου, χρόνους εγκλίσεις, λεξιλόγιο, σύνταξη, είδη προτάσεων, δομή του κειμένου (παραγράφους, νοήματα) κ.τ.ό. Αυτό σημαίνει διαφορετικό κείμενο κάθε φορά, περιγραφικό ή αφηγηματικό ή κατευθυντικό (εντολή, παράκληση, συνταγή, οδηγία, πειθώ ...), με τη δική του γραμματική το καθένα, όπως θα αναλυθεί περαιτέρω στη συνέχεια.

Όπως ίσως έγινε ήδη προφανές, **εδώ γίνεται μία μεγάλη αλλαγή στο γλωσσικό μάθημα**, εφόσον ο μαθητής δεν γράφει μόνο απλώς για να εκφραστεί, -δεν είναι αυτό μόνο που του χρειάζεται για να συνυπάρξει-, αλλά «τοποθετείται» σε ειδική περίπτωση επικοινωνίας (φυσική ή υποθετική), ώστε να επιδιώκει να φέρει αποτέλεσμα με τον λόγο του ανάλογα με τον σκοπό που ο ίδιος θέτει ή που χρειάζεται κάθε φορά. Δηλαδή, εισάγεται η συστηματική διδασκαλία της παραγωγής λόγου. Η διαδικασία αυτή κάθε φορά ολοκληρώνεται με την αξιολόγηση του γραπτού και την κα-

τανότητά της από τον μαθητή και δεν σταματά στην επιλογή από τον δάσκαλο μιας έτοιμης εκφώνησης, σύμφωνα με τη μέχρι τώρα πρακτική.

Στη διδακτική πράξη αυτή η αλλαγή σημαίνει ότι:

- ✓ Δεν διατυπώνουμε την εκφώνηση αόριστα, αλλά δίνουμε το πλαίσιο, την περίσταση επικοινωνίας. Αυτοί οι περιορισμοί κατευθύνουν τον μαθητή να διαμορφώσει το περιεχόμενο και τη μορφή του κειμένου του. Επίσης, αποτελούν (ρητά και «προσυμφωνημένα») κριτήρια για την αξιολόγηση του κειμένου από τον δάσκαλο, με απώτερο στόχο να λειτουργήσουν σταδιακά και ως κριτήρια για την αυτοαξιολόγηση του μαθητή.
- ✓ Το είδος των κειμένων που ζητούμε δεν περιορίζεται στις περιγραφές και στα αφηγήματα, αλλά επεκτείνεται και στον λόγο που επιδιώκει να αλλάξει, μέσω του κειμένου, στάση ο (φυσικός ή υποθετικός) ακροατής ή αναγνώστης του μαθητή.
- ✓ Δεν ορίζουμε γενικά την ποσότητα του κειμένου, εφόσον αυτό εξαρτάται από το βαθμό που πετυχαίνει ο σκοπός της επικοινωνίας και από το είδος του λόγου.
- ✓ Δεν απαιτούμε οπωσδήποτε διακοσμημένο κείμενο, εφόσον η καλλιέργεια εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τον σκοπό, κάθε φορά, και την κάθε περίπτωση συνολικά.
- ✓ Η συστηματική διδασκαλία της παραγωγής λόγου σημαίνει καθοδήγηση του μαθητή μέχρι και την αξιολόγηση του γραπτού του. Γενικός στόχος είναι η σταδιακή υποχώρηση της καθοδήγησης και η ανάπτυξη της ικανότητας του μαθητή να ελέγχει μόνος του τη διαδικασία εκπόνησης ενός κειμένου, ανάλογα με τις εκάστοτε ανάγκες.

Γενικό κριτήριο των προδιαγραφών ενός κειμένου και, συνακόλουθα, της διόρθωσης, είναι η αποτελεσματικότητά του ανάλογα με τον σκοπό για τον οποίο γράφεται. Στις ερωτήσεις που δίνονται στο βιβλίο του μαθητή για την αυτοαξιολόγηση του γραπτού που ζητείται από τον μαθητή, περιλαμβάνεται και ερώτηση σχετικά με την αποτελεσματικότητα, λ.χ. «Θα καταλάβουν το κείμενο οι συμμαθητές μου;» (Γλώσσα Ε΄, ΒΜ σ. 22).

(β) Λειτουργική γραμματική

Κάθε είδος λόγου «κάνει» διαφορετικά πράγματα, επιτελεί διαφορετική λειτουργία με διαφορετικά γραμματικά στοιχεία. Με τα εγχειρίδια το παιδί βρίσκει με πρακτικούς τρόπους γιατί και πώς χρησιμοποιεί τη γραμματική για να πει αυτό που θέλει και όπως το θέλει. Γι' αυτό η γραμματική με την έννοια αυτή ονομάζεται *Λειτουργική γραμματική*. Αυτό εφαρμόζεται για πρώτη φορά στην ελληνική δημοτική εκπαίδευση.

Είναι απαραίτητο να υπογραμμιστεί εδώ ότι αυτές οι μεγάλες τομές δεν συνεπάγονται αντίστοιχες δυσκολίες για τον δάσκαλο. Όλες αυτές οι αλλαγές πραγματοποιούνται με πολύ απλό τρόπο μέσα στα βιβλία από τον μαθητή. Το βιβλίο του μαθητή είναι γραμμένο έτσι, ώστε να καθοδηγεί μαθητή και δάσκαλο μαζί

(γ) Η αλλαγή της διδακτικής στάσης

Η νέα προσέγγιση του γλωσσικού μαθήματος προϋποθέτει αλλαγή διδακτικής στάσης.

Για την αλλαγή αυτή, το ΑΠΣ και το Βιβλίο του δασκάλου παρέχουν:

- το στοιχειώδες γλωσσοπαιδαγωγικό πλαίσιο

ενώ το Βιβλίο του μαθητή παρέχει:

- τον διαθέσιμο για κάθε ενότητα αριθμό διδακτικών ωρών
- συγκεκριμένους διδακτικούς στόχους
- κείμενα και δραστηριότητες ως μέσα για την επίτευξη των στόχων.

Ο δάσκαλος διαχειρίζεται κατά τις συνθήκες όλα αυτά για να πετύχει τους στόχους στο μέτρο του εφικτού. Δηλαδή, έχει την ευχέρεια να αντικαθιστά, να παραλείπει ή και να προσθέτει κείμενα και δραστηριότητες, με σκοπό να πετυχαίνει, με κάποιο βαθμό απόκλισης κατά το δυνατόν και μέσα στα χρονικά περιθώρια, τους στόχους που θέτει η ενότητα.

Η πορεία της πρώτης προσέγγισης κάθε ενότητας είναι η ακόλουθη:

- α) Ανάγνωση του ΑΠΣ,
- β) ανάγνωση της εισαγωγής του Βιβλίου Δασκάλου καθώς και του τμήματος του βιβλίου αυτού για την αντίστοιχη ενότητα και
- γ) μελέτη της ενότητας στο Βιβλίο του Μαθητή σε συνδυασμό με την αντίστοιχη ενότητα στο Τετράδιο Εργασιών.

1.5. Πώς προέκυψαν τα βιβλία

Η πρόβλεψη ήταν μακροπρόθεσμη και συστηματική από τα Προγράμματα Σπουδών και τις προδιαγραφές, μέχρι τις λεπτομέρειες. Προηγήθηκε προεργασία δέκα (10) ετών, από την αρχική εκπόνηση του Ενιαίου Πλαισίου Προγράμματος Σπουδών (ΕΠΠΣ) το 1996. Βάσει αυτού του Προγράμματος, συντάχθηκε το Διαθεματικό Πλαίσιο Προγράμματος Σπουδών (ΔΕΠΠΣ) και το αντίστοιχο Αναλυτικό Πρόγραμμα Σπουδών, (ΑΠΣ) όπως διαμορφώθηκαν τελικά στο ισχύον ΦΕΚ (303/13-3-2003). Ο διαγωνισμός που προκηρύχθηκε το 2003 για την εκπόνηση του εκπαιδευτικού υλικού διεξήχθη βάσει των προδιαγραφών που προβλέπει το Αναλυτικό Πρόγραμμα. Ο διαγωνισμός ξεκίνησε με την προκήρυξη του εκπαιδευτικού υλικού, σύμφωνα με την οποία κατατέθηκαν «δείγματα γραφής» για τα διδακτικά πακέτα διδασκαλίας γλώσσας και λογοτεχνίας, τη γραμματική, τα λεξικά και τα λογισμικά -συνολικά δεκατέσσερα (14) «υποέργα». Τα δείγματα γραφής αξιολογήθηκαν βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων από σαράντα δύο (42) εξωτερικούς κριτές, οι οποίοι εργάστηκαν και καθ' όλη τη διάρκεια της συγγραφής, σε σώματα τριμελών επιτροπών. Τα βιβλία και τα λογισμικά του μαθήματος της Γλώσσας, έτοιμα ή υπό εκπόνηση, είναι αποτέλεσμα της εργασίας πενήντα έξι (56) συγγραφέων και δεκατριών (13) υπεύθυνων υποέργων (το «υποέργο» που έμεινε «άγονο» είναι το λογισμικό για τις τάξεις Ε' - Στ').

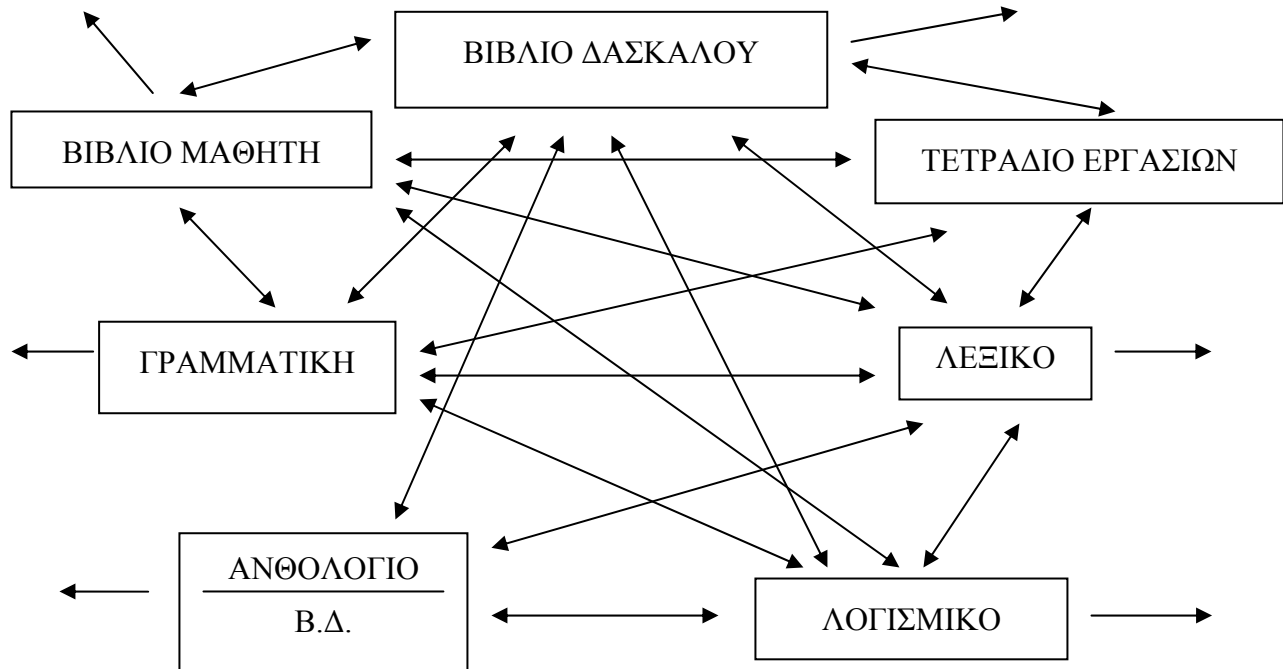
Συνολικά: από την αρχή της συγγραφής εργάστηκαν εκατόν έντεκα (111) εκπαιδευτικοί όλων των βαθμίδων, για τρία χρόνια. Το καινούργιο εκπαιδευτικό υλικό για τη διδασκαλία της γλώσσας είναι έργο 100% πρωτότυπο και προσαρμοσμένο στην ελληνική εκπαίδευση. Ας σημειωθεί ότι το

υλικό αυτό δεν αποτελεί εφαρμογή ορισμένου μοντέλου θεωρητικής Γλωσσολογίας ή διδακτικής της Γλώσσας, αλλά αποτέλεσμα μιας κατ' επιλογήν αξιοποίησης ορισμένων πλευρών των σύγχρονων συναφών θεωρητικών προσεγγίσεων και διδακτικών προτάσεων.

2. ΑΔΡΟΜΕΡΗΣ ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ ΜΟΝΑΔΕΣ ΚΑΙ ΠΑΡΕΠΟΜΕΝΑ

1	Βιβλίο του Μαθητή. 3 τεύχη (X 70 – 95 σελίδες) για τις τάξεις β' έως στ' Βιβλίο του μαθητή. 2 τεύχη (X 70 σελ.) για την α' τάξη
2	Τετράδιο εργασιών. 2 τεύχη (X 70 σελ.)
3	Βιβλίο δασκάλου
4	Γραμματική για τις τάξεις ε', στ'
5	α. Λεξικό εικονογραφημένο για τις τάξεις α', β', γ' β. Λεξικό ορθογραφικό-ερμηνευτικό για τις τάξεις δ', ε', στ'
6	α. Ανθολόγιο (λογοτεχνία) και Βιβλίο Δασκάλου για τις τάξεις α', β' β. Ανθολόγιο (λογοτεχνία) και Βιβλίο Δασκάλου για τις τάξεις γ', δ' γ. Ανθολόγιο (λογοτεχνία) και Βιβλίο Δασκάλου για τις τάξεις ε', στ' (υπάρχει)
7	α. Λογισμικό γλωσσικών παιχνιδιών για τις τάξεις α', β' β. Λογισμικό γλωσσικών παιχνιδιών για τις τάξεις γ', δ' γ. Λογισμικό γλωσσικών παιχνιδιών για τις τάξεις ε', στ' (?)

3. ΤΟ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ ΩΣ ΔΙΚΤΥΟ

Το ανωτέρω σχήμα παριστάνει τη σχέση ανάμεσα στα μέρη του γλωσσικού διδακτικού υλικού. Η σχέση αυτή είναι αμφίδρομη ανάμεσα στο βιβλίο δασκάλου, το βιβλίο μαθητή, το τετράδιο εργασιών, τα ανθολόγια, τη γραμματική, το αντίστοιχο λογισμικό και το αντίστοιχο λεξικό. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της σχέσης αυτού του τύπου, είναι η παραπομπές στα Ανθολόγια και στα λεξικά, οι οποίες προβλέπονται στο βιβλίο του μαθητή. Τα βέλη με κατεύθυνση έξω από το σχήμα δηλώνουν τη δυνατότητα αξιοποίησης άλλων συναφών υλικών και δραστηριοτήτων, στον σχολικό χρόνο ή έξω από αυτόν, όπως είναι λογοτεχνήματα, έργα τέχνης ή συνάντηση των μαθητών με λογοτέχνη στην περίπτωση των Ανθολογίων, άλλα λεξικά, στην περίπτωση του λεξικού ή σχέδια εργασίας (project) στην περίπτωση του βιβλίου του δασκάλου.

4. ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΧΡΟΝΟΥ

Σε κάθε 10 ώρες γλώσσας αναλογούν 2 ώρες Ανθολογίου, δηλαδή το ένα πέμπτο του χρόνου που αφιερώνεται στο γλωσσικό μάθημα ανήκει στο Ανθολόγιο. Ο χρόνος που είναι επαρκής για τη διδασκαλία κάθε ενότητας του ΒΜ προβλέπεται στον πίνακα περιεχομένων του βιβλίου του μαθητή ο οποίος βρίσκεται στο ΒΔ. Η πρόβλεψη μπορεί να δίνεται κατά προσέγγιση (λ.χ. 8-12 ώρες)

Το 30% του συνολικού καθαρού χρόνου για τη γλωσσική διδασκαλία διατίθεται στις συστηματικές γλωσσικές δραστηριότητες για τις οποίες δεν απαιτείται χρήση του γλωσσικού εγχειριδίου και οι οποίες όμως σχετίζονται με αυτό. Ενδεικτικά, οι δραστηριότητες αυτές μπορεί να είναι:

- i. *Επέκταση μιας προτεινόμενης στο εγχειρίδιο εργασίας,*
- ii. *Γλωσσική επεξεργασία αντικειμένων άλλων μαθημάτων,*
- iii. *Συστηματοποίηση γλωσσικού υλικού που παράγεται στο πλαίσιο διαφόρων δραστηριοτήτων της σχολικής ζωής λ.χ. θεατρικό έργο, σχολική γιορτή, ανακοινώσεις, αγγελίες,*
- iv. *Γλωσσικές δραστηριότητες με επίκεντρο το διαθέσιμο λογισμικό και*
- v. *Γλωσσικές δραστηριότητες στο πλαίσιο άλλων προγραμμάτων (λ.χ. Αγωγή Υγείας), καθώς και με χρήση σύγχρονων μέσων, όπου αυτά προσφέρονται.*

Ως προς τις δραστηριότητες αυτές, είναι σημαντικό να καταστεί σαφές ότι χρειάζεται κάθε φορά να έχουν συστηματικότητα και να καλλιεργούν συγκεκριμένο γλωσσικό στόχο (διαφορετικά είναι σαν να διδάσκεται άλλο μάθημα, λ.χ. Μελέτη Περιβάλλοντος, εξ αφορμής, μόνο, του γλωσσικού μαθήματος).

5. ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΩΝ ΕΝΟΤΗΤΩΝ

6.1. Οι αρχές που διατρέχουν τα διδακτικά πακέτα της γλώσσας

Στους τρεις πίνακες που ακολουθούν παρουσιάζονται αδρομερώς τα περιεχόμενα τριών αντίστοιχων ενοτήτων, έτσι όπως θα μπορούσαν να είχαν σχεδιαστεί για οποιαδήποτε από τις τάξεις από τη Β΄ έως και την Στ΄, τηρουμένων, φυσικά, των αναλογιών της ηλικίας των μαθητών. Κάθε μία από τις ενότητες αυτές πραγματεύεται ένα από τα βασικά είδη λόγου που προβλέπει το Πρόγραμμα Σπουδών: τον αναφορικό λόγο, όπως πραγματώνεται με την περιγραφή και την αφήγηση, και τον κατευθυντικό λόγο. Επίσης, κάθε ενότητα περιέχει ορισμένα από τα πολλά κειμενικά είδη τα οποία ανήκουν στο κάθε είδος λόγου. Η γλωσσική διδασκαλία στρέφεται γύρω από τα κειμενικά κάθε ενότητας. Γι' αυτό, αναπτύσσεται με:

- ▶ *την παρατήρηση των βασικών κειμενικών χαρακτηριστικών, δηλαδή του περιεχομένου και της οργάνωσής του (τι «λέει» το κείμενο, με ποια σειρά), σε συνάρτηση με την περίπτωση στην οποία λειτουργεί το κείμενο (ποιος το γράφει ή το λέει, σε ή για ποιον, με ποιο σκοπό, σε πόσο χρόνο κ.τ.λ.),*

- ▶ τη συνειδητοποίηση των γραμματικών μέσων που χρησιμοποιούνται στα κειμενικά είδη της ενότητας (το «πώς» του λόγου, λ.χ. ρηματικό πρόσωπο, ρηματικός χρόνος, σύνδεση προτάσεων),
- ▶ τη μελέτη του σχετικού λεξιλογίου, από την οποία προκύπτει και η ορθογραφία.

Η γλωσσική διδασκαλία ολοκληρώνεται με:

- ▶ την παραγωγή λόγου από τον μαθητή, ανάλογο με αυτόν που μελετήθηκε και όπου αξιοποιούνται τα γλωσσικά μέσα που διδάχθηκαν, με διαμορφωμένη από τον δάσκαλο εκφώνηση, (συγκεκριμένα ζητούμενα ως προς τη μορφή και την οργάνωση του κειμένου), με (σταδιακά μικρότερη) καθοδήγηση του μαθητή κατά τη γραφή και με (σταδιακά αυξανόμενο) έλεγχο του γραπτού από τον ίδιο τον μαθητή.

Σχηματικά, το περιεχόμενο της διδασκαλίας αυτής αποτυπώνεται ως εξής:

ΜΑΚΡΟΔΟΜΗ ΚΑΙ ΜΙΚΡΟΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΓΧΕΙΡΙΔΙΟΥ

Είδος λόγου: ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ			
ΕΝΟΤΗΤΑ	ΘΕΜΑ	ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
1 ^η	<p>ΚΑΤΟΙΚΙΑ</p> <p>Κείμενα</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ποίημα • Πεζά: <ul style="list-style-type: none"> - καθημερινού λόγου/χρηστικά - λογοτεχνικά • Χρόνος διδασκαλίας: 7-9 ώρες 	<p>ΤΙ ΚΑΝΟΥΜΕ ΜΕ ΤΟΝ ΛΟΓΟ;</p> <ul style="list-style-type: none"> - Αναφερόμαστε σε μια πραγματικότητα Αναφορικός λόγος • Περιγραφή -Είδη περιγραφικών κειμένων • Παρατήρηση-διαπίστωση - κειμενικής και σημασιολογικής δομής - περιεχομένου • Παραγωγή λόγου -Διαδικασίες σύνθεσης και αξιολόγησης περιγραφικού κειμένου 	<p>Γραμματικά μέσα της περιγραφής:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Απλή πρόταση - Συνδετικά ρήματα • Επιθετικοί προσδιορισμοί - Εξακολουθητικός τρόπος - Ενεστώτας οριστικής, γ' πρόσωπο • Λεξιλόγιο - Θεματικό - Μεταγλωσσικό (απλή πρόταση, ενεστώτας, οριστική κ.τ.ό.) • Ορθογραφία

Ας σημειωθεί ότι η χρήση μεταγλώσσας είναι ανάλογη της ηλικίας των μαθητών και σύμφωνα με το αντίστοιχο βιβλίο μαθητή και τετράδιο εργασιών. Ο ανωτέρω πίνακας, όπως και οι δύο επόμενοι, παρουσιάζουν, με τρόπο σχηματικό και αφαιρετικό, τις σταθερές αρχές που διατρέχουν τα διδακτικά πακέτα γλώσσας (τάξεις Β'-Στ'), τους άξονες γύρω από τους οποίους αναπτύσσεται η διδασκαλία σε επίπεδο διδακτικής ενότητας. Η κατανόηση των αρχών αυτών διευκολύνει τη χρήση των διδακτικών πακέτων, εφ' όσον

καθιστά ευχερή την αναγνώριση των σταθερών τους «μοτίβων» μέσα από την ποικιλία των κειμένων, των θεμάτων, των ασκήσεων και των δραστηριοτήτων.

Είδος λόγου: ΑΦΗΓΗΣΗ			
ΕΝΟΤΗΤΑ	ΘΕΜΑ	ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
5η	<p>ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΜΕ ΦΙΛΟΥΣ</p> <p>Κείμενα:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ποίημα • Πεζά: <p>-καθημερινού λόγου -λογοτεχνικό</p> <p>Χρόνος διδασκαλίας: 10-12 ώρες</p>	<p>ΤΙ ΚΑΝΟΥΜΕ ΜΕ ΤΟΝ ΛΟΓΟ;</p> <p>-Αναφερόμαστε σε μια πραγματικότητα Αναφορικός λόγος</p> <ul style="list-style-type: none"> • Αφήγηση <p>-ιστορική -προσωπική -λογοτεχνική προφορική-γραπτή</p> <ul style="list-style-type: none"> • Παρατήρηση- διαπίστωση κειμενικής – σημασιολογικής δομής –περιεχόμενο • Παραγωγή λόγου -Διαδικασίες παραγωγής 	<p>Δήλωση του χρόνου -Γραμματικά μέσα:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Δευτερεύουσα εξαρτημένη πρόταση <p>-Χρονικές προτάσεις -Χρονικοί σύνδεσμοι -Συνδέτες -Χρονικοί προσδιορισμοί -Εκφράσεις που δηλώνουν χρόνο -Οριστική ιστορικών χρόνων</p> <ul style="list-style-type: none"> • Λεξιλόγιο <p>-θεματικό -μεταγλωσσικό (εξαρτημένη πρόταση, σύνδεσμος κ.τ.ό)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ορθογραφία

ΚΑΤΕΥΘΥΝΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ			
ΕΝΟΤΗΤΑ	ΘΕΜΑ	ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
4η	<p>ΟΙ ΣΥΣΚΕΥΕΣ</p> <ul style="list-style-type: none"> Κείμενα: -Ποίημα -Πεζά: καθημερινού λόγου <p>Χρόνος διδασκαλίας: 6-8 ώρες</p>	<p>ΤΙ ΚΑΝΟΥΜΕ ΜΕ ΤΟΝ ΛΟΓΟ:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Επιχειρούμε να μεταβάλλουμε μια πραγματικότητα Κατευθυντικός λόγος • Οδηγία -πρόσκληση -προσευχή κ.τ.ό. • Παρατήρηση-διαπίστωση δομής - διατύπωσης-περιεχόμενο • Παραγωγή λόγου 	<p>Δήλωση της επιθυμίας</p> <ul style="list-style-type: none"> -γραμματικά μέσα • Διατύπωση -μονολεκτική -με βουλητική πρόταση -με άλλους τρόπους • Προστακτική -υποτακτική -τελικός σύνδεσμος κτλ.

Όπως ήδη σημειώθηκε, οι τρεις ανωτέρω πίνακες εκπονήθηκαν για να παρουσιάσουν τις βασικές αρχές των εγχειριδίων (μακροδομή και μικροδομή), οι οποίες είναι απλές και σταθερές. Γι' αυτό σε κάθε πίνακα η διδασκαλία στρέφεται γύρω από ένα είδος λόγου. Τα καινούργια διδακτικά πακέτα συχνά συνδυάζουν δύο ή και τα τρία είδη λόγου σε μία ενότητα, συνδέοντας με αυτά τα γραμματικά φαινόμενα που πραγματεύονται. Ωστόσο, οι αρχές που παρουσιάστηκαν πιο πάνω παραμένουν ίδιες. Στη συνέχεια αυτό θα δειχθεί με παραδείγματα.

6.2. Ενότητες των εγχειριδίων και διδακτικός χειρισμός

6.2.1 Παράδειγμα πρώτο

ΓΛΩΣΣΑ Ε΄ Από τον συνοπτικό πίνακα περιεχομένων του Βιβλίου του Μαθητή (Βιβλίο Δασκάλου)		
ΘΕΜΑ	ΕΙΔΗ ΛΟΓΟΥ ΕΙΔΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
1. Ο φίλος μας το περιβάλλον 1. (Ο φίλος μας το δάσος) 2. (Η φίλη μας η θάλασσα) 3. (Ο φίλος μας ο άνεμος) Χρόνος διδασκαλίας: 8-12 διδακτικές ώρες	Αναφορικός λόγος (αφήγηση ιστορίας και περιγραφή γεγονότος) Κείμενο λογοτεχνικό, ειδησεογραφικό άρθρο εφημερίδας και διαδικτύου- δημοσιογραφική ανταπόκριση (ρεπορτάζ), ενημερωτικό άρθρο περιοδικού	Χρόνοι του ρήματος [κύριο φαινόμενο] Εξαρτημένες χρονικές προτάσεις Επιρρηματικοί προσδιορισμοί χρόνου Ορθογραφία Λεξιλόγιο: Σύνθετες λέξεις Παροιμίες

Στην αρχική ενότητα του εγχειριδίου της Ε΄ τάξης συνδυάζονται και τα δύο είδη του αναφορικού λόγου, η αφήγηση και η περιγραφή και αντιπροσωπεύονται από τα κειμενικά είδη που αναφέρονται στη μεσαία στήλη του πίνακα. Στο εγχειρίδιο αυτό, κάθε ενότητα εστιάζει σε ένα κύριο γραμματικό φαινόμενο και εξετάζει και άλλα, συναφή με αυτό. Στη συγκεκριμένη ενότητα η γραμματική κατηγορία που έχει επιλεγεί ως κύριο φαινόμενο είναι ο ρηματικός χρόνος, η πραγμάτευση του οποίου συνοδεύεται από τη μελέτη των χρονικών προτάσεων και των άλλων επιρρηματικών προσδιορισμών χρόνου. Πρόκειται για γραμματικά μέσα τα οποία δικαιολογούν την επιλογή των κειμενικών τύπων της ενότητας.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ 1, «Γλώσσα Ε΄»		
Μακροστόχοι:	Διατυπώνονται στον προοργανωτή της ενότητας	
Ειδικότεροι στόχοι:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Να συνειδητοποιήσουν οι μαθητές τη δομή κειμένων αναφορικού λόγου, στα οποία ανήκουν τα αφηγηματικά κείμενα ▪ Ο μαθητής να επιλέγει και να χρησιμοποιεί τα κατάλληλα γλωσσικά μέσα για την παραγωγή των συγκεκριμένων κειμενικών ειδών, σε ορισμένο επικοινωνιακό πλαίσιο, αφομοιώνοντας το κύριο γραμματικό φαινόμενο της ενότητας, δηλαδή τον ρηματικό χρόνο, καθώς και γενικότερα τη δήλωση των χρονικών σχέσεων. 	
ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	ΠΟΡΕΙΑ - ΚΥΡΙΑ ΣΗΜΕΙΑ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	ΜΕΣΑ & ΥΛΙΚΑ
1 ^ο δίωρο:	Αφόρμηση: η εικόνα στο εξώφυλλο της ενότητας. Ε-πεξεργασία του κειμένου «Ο φίλος μας το δάσος». Ε-	Κείμενα, εικόνες, ασκήσεις του Βιβλίου του Μαθητή.

	πισήμανση των τρόπων με τους οποίους δηλώνεται ο χρόνος και οι χρονικές σχέσεις. Υπενθύμιση των ρηματικών χρόνων που έχουν διδαχθεί σε προηγούμενες τάξεις. Ασκήσεις 1,2,3 & 4. Ασκήσεις για το σπίτι από το Τετράδιο εργασιών 1,2,3.	
2 ^ο δίωρο:	Διόρθωση των ασκήσεων 1,2,3 του ΤΕ. Κείμενα του Βιβλίου Μαθητή: «Η φίλη μας η θάλασσα». Επισημάνση της δομής τους με βάση τις ερωτήσεις στην άσκηση 1. Ανάλυση του περιεχομένου των κειμένων (άσκηση 2). Σύντομη συζήτηση για την αναγκαιότητα προστασίας των θαλασσών ως προεργασία για την άσκηση 4. Σύνθετα με τη λέξη «οίκος» και χρήση λεξικού. Για το σπίτι: Τετράδιο εργασιών, ασκήσεις 4,5,6. Ορθογραφία με λέξεις από την οικογένεια «οίκος»	Κείμενα, εικόνες, ασκήσεις του Β.Μ Πιθανά φυλλάδια του Υπουργείου Περιβάλλοντος, συναφή με τις εικόνες στην άσκηση 4 του ΒΜ
3 ^ο δίωρο:	Έλεγχος ορθογραφίας. Διόρθωση των ασκήσεων 4,5,6, του ΤΕ. Κείμενο του ΒΜ «Ο φίλος μας ο άνεμος». Συζήτηση για τους ανεμόμυλους, ειδικά σε περιοχές όπου υπάρχουν. Ασκήσεις 1,2,3,4. Ασκήσεις για το σπίτι: Κείμενο ΤΕ «Μια ολόκληρη πόλη χρησιμοποιεί ποδήλατο», άσκηση 7.	Κείμενα, εικόνες, ασκήσεις του ΒΜ
4 ^ο δίωρο:	Διόρθωση του κειμένου που ζητήθηκε. Σύντομη συζήτηση για τις παροιμίες. Άσκηση 5 (ΒΜ). ΤΕ άσκηση 8 με χρήση λεξικού. Ορθογραφία από τις λέξεις της άσκησης.	Κείμενα, εικόνες, ασκήσεις του ΒΜ και του ΤΕ, λεξικό

ΣΗΜΕΙΩΣΗ: Ο πιο πάνω πίνακας απλώς συγκεντρώνει σχηματικά τα συναφή στοιχεία που παρέχονται ρητά στην αντίστοιχη ενότητα του Βιβλίου Δασκάλου, του Βιβλίου του Μαθητή και του Τετραδίου Εργασιών. Δηλαδή τα περιεχόμενα του διδακτικού πακέτου κατευθύνουν επαρκώς τη διδασκαλία, χωρίς να χρειάζονται άλλες πληροφορίες. Για το 30% του χρόνου που διατίθεται για διδασκαλία εκτός εγχειριδίου αλλά και με αφορμή αυτό μπορεί να ζητηθεί από τους μαθητές το οποίο περιγράφει και αφηγείται ένα περιστατικό ή ένα πρόβλημα που σχετίζεται με το περιβάλλον και προέρχεται από την εμπειρία τους ή από την επικαιρότητα (λ.χ. δάσος που κάηκε, ρύπανση ποταμού ή ακτής). Το κείμενο αυτό θα εφαρμόζει όσα διδάχθηκαν στην ενότητα σχετικά με τη δομή και τα γραμματικά μέσα της αφήγησης και της περιγραφής γεγονότος. Θα είναι κείμενο λιγότερο καθοδηγημένο από τα κείμενα που ζητούνται στο ΒΜ και το ΤΕ στην αντίστοιχη ενότητα. Ως προεργασία της δραστηριότητας αυτής μπορεί να φέρει ο εκπαιδευτικός ή και να ζητήσει από τους μαθητές να βρουν άρθρα εφημερίδων ή και διαδικτύου λ.χ. σχετικά με την πυρκαγιά στο δάσος. Αυτό το παραδειγματικό κείμενο ανήκει στην περίπτωση λόγου που συνθέτουν οι μαθητές με αφορμή συμβάντα και φαινόμενα από την επικαιρότητα των μαθητών και της σχολικής ζωής, όπως προβλέπεται από ΑΠΣ (ΦΕΚ, τ. Β', 303/13-3-03, σ. 3773). Εννοείται ότι τα πιθανά σχετικά σχέδια εργασίας είναι φυσικό και σκόπιμο να αποτελούν πεδίο πρωτοβουλίας και δημιουργικότητας του εκπαιδευτικού.

6.2.2. Παράδειγμα δεύτερο

ΓΛΩΣΣΑ Στ΄ Από τον συνοπτικό πίνακα περιεχομένων του Βιβλίου του Μαθητή (Βιβλίο Δασκάλου)		
ΘΕΜΑ	ΕΙΔΗ ΛΟΓΟΥ ΕΙΔΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ	ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
Ταξίδια – τόποι - μεταφορικά μέσα Κείμενα: 1. <i>Ο θαλασσοπόρος (ποίημα)</i> 2. <i>Τα ψάθινα καπέλα</i> 3. <i>Ταξιδεύοντας με ελέφαντα</i> 4. <i>Δύο μέρες στο βουνό</i> Χρόνος διδασκαλίας: 8-12 διδακτικές ώρες	Αφηγηματικά Περιγραφικά Λογοτεχνικά κείμενα, ενημερωτικά-πληροφοριακά κείμενα	Χρόνοι του ρήματος Εξαρτημένες χρονικές προτάσεις Επιρρηματικοί προσδιορισμοί χρόνου Ορθογραφία

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΟ ΣΧΕΔΙΟ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ ΤΗΣ ΕΝΟΤΗΤΑΣ 1, «Γλώσσα Στ΄»		
Μακρο-στόχοι:	Διατυπώνονται στον προοργανωτή της ενότητας	
Ειδικότεροι στόχοι:	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Συνειδητοποίηση της δομής αφηγήσεων και περιγραφών ▪ Χρήση κατάλληλων γλωσσικών μέσων για την παραγωγή των κειμένων αυτού του είδους κυρίως των ρηματικών χρόνων, αλλά και γενικά της δήλωσης των χρονικών σχέσεων, με συνδέσμους και προτάσεις, επιρρήματα, ουσιαστικά. ▪ Συνειδητοποίηση της διαφοράς που επιφέρει στη λειτουργία της αφήγησης η χρήση χρόνων παρελθόντος και παρόντος. 	
ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΣ ΧΡΟΝΟΣ	ΠΟΡΕΙΑ - ΚΥΡΙΑ ΣΗΜΕΙΑ - ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	ΜΕΣΑ & ΥΛΙΚΑ
1 ^ο δίωρο:	Αφόρμηση: εικόνα και ποίημα της αρχικής σελίδας της ενότητας του ΒΜ. Κείμενο: «Τα ψάθινα καπέλα». Ασκήσεις του ΒΜ 1,2,3,5, 4 (σ. 9-10). Αν επαρκέσει ο χρόνος, το γράμμα που ζητεί η άσκηση 4 διορθώνεται στην τάξη με τη βοήθεια των «σημείων ελέγχου» της σ. 22. Αν δεν επαρκέσει, η διόρθωση ή και η γραφή του γράμματος μεταφέρεται στο επόμενο δίωρο. Για το σπίτι: ΤΕ, άσκηση 1,2,3, ορθογραφία των λέξεων από την άσκηση 5.	Κείμενα, εικόνες, ασκήσεις του ΒΜ και του ΤΕ.
2 ^ο δίωρο	(Διόρθωση ή και γραφή του γράμματος της άσκησης 4). Διόρθωση των ασκήσεων 1,2,3, & 4 του ΤΕ. Έλεγχος της ορθογραφίας. Κείμενο «Ταξιδεύοντας με ελέφαντα» (μετά από σύντομη συζήτηση για το βιβλίο του Βερν «Ο γύρος του κόσμου σε 80 ημέρες»). Ασκήσεις του ΒΜ 1,2,3,4 (σ. 13-16). Για το σπίτι: 5,6,7,8 ΤΕ.	Κείμενα, εικόνες, ασκήσεις του ΒΜ και του ΤΕ.

3 ^ο δίωρο	Διόρθωση των ασκήσεων 5,6,7,8, του ΤΕ. Κείμενο στο ΒΜ «Δύο μέρες στο βουνό». Ασκήσεις 1,2,3. (σ.17-18). Διόρθωση (από τον δάσκαλο ή από τους μαθητές ανά ζεύγη) των γραπτών που προέκυψαν από την άσκηση 3, με τη βοήθεια των σημείων ελέγχου της σ. 22. Για το σπίτι: Ορθογραφία από τις υπογραμμισμένες λέξεις της άσκησης 2. ΤΕ ασκήσεις 9, 10.	Κείμενα, εικόνες, ασκήσεις του ΒΜ και του ΤΕ.
4 ^ο δίωρο	Έλεγχος ορθογραφίας. Διόρθωση των ασκήσεων 9,10 του ΤΕ. Από το ΒΜ άσκηση 4, Διόρθωση των κειμένων στην τάξη. Για το σπίτι: ΤΕ ασκήσεις 11,12,13,14, σ.17-18. Επίσης: προσκόμιση για το επόμενο δίωρο των πληροφοριών που χρειάζονται για την άσκηση 5 του ΒΜ (λ.χ. οδικοί χάρτες, ταξιδιωτικοί οδηγοί σχετικά με τους Δελφούς)	Κείμενα, εικόνες, ασκήσεις του ΒΜ και του ΤΕ.
5 ^ο δίωρο	Διόρθωση των ασκήσεων 11,12,13,14 του ΤΕ. Από το ΒΜ άσκηση 5, σ. 19. Διόρθωση των κειμένων στην τάξη.	Κείμενα, εικόνες, ασκήσεις του ΒΜ και του ΤΕ. Χάρτες, ταξιδιωτικοί οδηγοί, κάρτες με εικόνες από τους Δελφούς και τη σχετική διαδρομή.

Και για την κατάρτιση του ανωτέρω πίνακα χρησιμοποιήθηκαν αποκλειστικά στοιχεία από το ΒΔ, το ΒΜ και το ΤΕ.

6.3. Ως προς τις επετειακές ενότητες:

Έχει προβλεφθεί να απασχολήσουν ένα δίωρο του διδακτικού χρόνου. Αυτό σημαίνει ότι ο εκπαιδευτικός επιλέγει όσα και όποια κείμενα από τις ενότητες αυτές θεωρεί κάθε φορά κατάλληλα για συζήτηση μέσα στην τάξη, χωρίς όμως γλωσσική επεξεργασία, όπως φαίνεται και από τον πίνακα περιεχομένων. Άλλωστε, το υλικό των επετειακών ενοτήτων μπορεί να αξιοποιηθεί και στη σχετική σχολική γιορτή.

6.4. Συμπέρασμα

Τα καινούργια βιβλία είναι απολύτως σύγχρονα και πολυδύναμα εργαλεία. Η αποτελεσματικότητα είναι εφικτή και εξαρτάται από την εξοικείωση και από τη διάθεση για αυτοβελτίωση. Ορισμένες προϋποθέσεις για την πρώτη χρησιμοποίησή τους είναι οι ακόλουθες:

- Θετική στάση έναντι του νέου και πιθανόν ανεπάντεχου
- Τα βιβλία είναι φτιαγμένα για όλους τους δασκάλους. Άλλωστε:
- Είναι έτσι γραμμένα ώστε να καθοδηγούν.
- Αρκεί η χρήση της απλής λογικής για την αντιμετώπιση προβλημάτων:
- Α. προβλεπτών: Ανατρέχω στο ΒΜ και στο ΑΠΣ 2003
- Β. Απρόβλεπτων: Βασίζομαι στην πείρα, το ΒΜ, το ΑΠΣ
- Κάθε δάσκαλος μπορεί να διδάξει το γλωσσικό μάθημα με τα καινούργια βιβλία.
- Χρειάζεται προγραμματισμός, ο οποίος προϋποθέτει ελευθερία, ευθύνη, πρωτοβουλία.

- Στην αρχή πιστή εφαρμογή. Όταν δεν «βγαίνει», ο εκπαιδευτικός αναλαμβάνει πρωτοβουλία.
- Δεν είναι αναγκαία η επίτευξη του 100% της επίδοσης από το 1^ο τρίμηνο. Ο συνολικός χρόνος επαρκεί για τη βελτίωση της διδασκαλίας και των επιδόσεων.

6. ΤΑ ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

Το περιεχόμενο των δύο Ανθολογίων βασίστηκε, εκτός από το ΑΠΣ της γλώσσας, στις ειδικές προδιαγραφές για τη συγγραφή τους, κατά τις οποίες:

- * βασικό κριτήριο επιλογής των λογοτεχνικών κειμένων είναι το υψηλό επίπεδο αισθητικής και η εξυπηρέτηση των θεσμοθετημένων σκοπών της εκπαίδευσης, όπως ορίζονται από το Σύνταγμα,
- * προτεινόμενες θεματικές περιοχές είναι:
  - Ο χώρος (ελληνικός, βαλκανικός, ευρωπαϊκός, παγκόσμιος, πολυπολιτισμικότητα)
  - Ο χρόνος (δράση και επιβίωση του ελληνισμού)
  - Η ενίσχυση του αυτοσυναισθήματος
  - Η ορθόδοξη χριστιανική παράδοση και η σύγχρονη ελληνική κοινωνική ζωή
  - Η οικογενειακή ζωή
  - Η παράδοση του εντός και εκτός συνόρων ελληνισμού
  - Οι νέες τεχνολογίες
  - Η οικολογία
  - Η υγεία

Περαιτέρω, και στα δύο Ανθολόγια έγινε προσπάθεια να συμπεριληφθούν κείμενα διαφόρων χρονικών περιόδων, αλλά η σύγχρονη λογοτεχνική παραγωγή (των τελευταίων τριάντα χρόνων) έχει το μεγαλύτερο ειδικό βάρος. Σε κάθε περίπτωση τα κριτήρια ανθολόγησης αναλύονται στα ΒΔ.

Τα δύο καινούργια Ανθολόγια ακολουθούν την αρχή του υπάρχοντος Ανθολογίου Ε΄-Στ΄ («Με λογισμό και μ' όνειρο») ως προς τη σύνδεση της λογοτεχνίας με άλλες μορφές τέχνης, εφ' όσον η λογοτεχνία αντιμετωπίζεται στα Ανθολόγια κυρίως ως τέχνη του λόγου, ενώ η τεχνική του λόγου είναι αντικείμενο των εγχειριδίων γλώσσας. Άλλωστε, η διδασκαλία της λογοτεχνίας αφορά περισσότερο την ψυχοκινητική και λιγότερο τη γνωσιακή πλευρά του μαθητή. Έτσι, στα καινούργια Ανθολόγια:

- * Οι δραστηριότητες μουσικής και θεάτρου δεν αποτελούν απλό συμπλήρωμα του μαθήματος, αλλά αφορμές για προέκταση των δηλωτικών και των συνυποδηλωτικών δυνατοτήτων του κειμένου σε άλλους σημειωτικούς κώδικες (λ.χ. ρυθμός, κίνηση, ηχόχρωμα).

- * Οι εικονιστικές αναπαραστάσεις (ζωγραφική, γλυπτά, φωτογραφίες κ.τλ) δεν είναι διακοσμητικά στοιχεία του βιβλίου, αλλά ευκαιρίες για πολύσημες αναγνώσεις του αντίστοιχου κειμένου.

Στα Βιβλία Δασκάλου των Ανθολογίων και κατά την ανάπτυξη των γενικών και των κατά ενότητα ειδικών κατευθύνσεων προς τον δάσκαλο, προτείνονται, μεταξύ άλλων:

- * τρόποι σύνδεσης των κειμένων με
  - διάφορα έργα τέχνης, κυρίως πίνακες ζωγραφικής, μουσικά κομμάτια, γλυπτά
  - παράλληλα /ομόθεμα κείμενα διαφορετικού ύφους και μορφής
  - τα άλλα μαθήματα του σχολικού προγράμματος
  - άλλα προγράμματα, όπως της Κυκλοφοριακής Αγωγής

Επίσης προτείνονται:

- * τρόποι
  - εμπλουτισμού και προέκτασης των δραστηριοτήτων που υπάρχουν στο ΒΜ
  - παραγωγής λόγου από τους μαθητές σχετικά με συναφή βιώματά τους και την ένταξη του κειμένου σε αυτά
  - επισήμανσης των γλωσσικών μέσων που οδηγούν σε αισθητικό αποτέλεσμα (λ.χ. ομοιοκαταληξία)
  - ενθάρρυνσης της φιλιαναγνωσίας
  - δραματοποίησης των κειμένων
- * παιχνίδια
- * θέματα για σχέδια εργασίας (projects)
- * μετατροπή κειμένων σε εικονογραφημένες ιστορίες (κόμικς)
- * σύνθεση ή και μελοποίηση ποιημάτων από τους μαθητές
- * σύνθεση ιστοριών ή άλλων κειμένων
- * επισκέψεις μουσείων κ.τ.λ.
- * εκδηλώσεις εκτός σχολικού χρόνου, λ.χ. παράσταση Καραγκιόζη
- * κατασκευές

Εξάλλου, στο ΒΔ του Ανθολογίου των τάξεων Γ΄-Δ΄ σε κάθε ενότητα καταγράφεται μία διδασκαλία που έχει γίνει συνοδευόμενη από εναλλακτικές προσεγγίσεις.

7. ΤΑ ΛΕΞΙΚΑ

Με το εικονογραφημένο λεξικό των τάξεων Α΄, Β΄ και Γ΄ και το ορθογραφικό-ερμηνευτικό λεξικό των τάξεων Δ΄, Ε΄ και Στ΄, εισάγονται τα λεξικά στην Α/βάθμια εκπαίδευση. Η σημασία και οι τρόποι της χρήσης λεξικών στη γλωσσική διδασκαλία έχει δειχθεί με πολλές μελέτες.

Ο σχεδιασμός και των δύο αυτών λεξικών ανταποκρίνεται στην ανάγκη του μαθητή να έχει πρόσβαση σε λεξικές πληροφορίες διαφόρων ειδών και τον βοηθά να αναπτύξει την ικανότητα να αναζητεί, να εντοπίζει και να χρησιμοποιεί την πληροφορία αυτή ανατρέχοντας σε λεξικογραφικά εργαλεία. Μ' άλλα, λόγια, εισάγεται στο σχολείο η «κουλτούρα» του λεξικού –και όχι μόνο του σχολικού.

Η ανάπτυξη των λημμάτων στο εικονογραφημένο λεξικό είναι κάθετη, ενώ στο ορθογραφικό-ερμηνευτικό οριζόντια. Εξάλλου, το εικονογραφημένο λεξικό συνδυάζει ορισμούς «καταστασιακούς» (π.χ. αγανακτώ: «Όταν αγανακτείς με κάτι, θυμώνεις πολύ, γιατί δεν είναι σωστό») με «εννοιολογικούς» (π.χ. άγαλμα: «Το άγαλμα είναι ένα κομμάτι μάρμαρο που το έχουμε κάνει να μοιάζει με άνθρωπο, ζώο, πράγμα») επειδή οι «καταστασιακοί» ορισμοί θεωρούνται περισσότερο κατάλληλοι για μικρά παιδιά. Από την άλλη πλευρά, το ορθογραφικό λεξικό χρησιμοποιεί εννοιολογικούς ορισμούς (π.χ. αγανακτώ: θυμώνω, οργίζομαι), ενώ στα παραδείγματα των ρημάτων ενσωματώνονται και «συντακτικοί» ορισμοί (π.χ. «υποβάλλω κάτι σε κάποιον»).

Ενδεικτικό λήμμα του εικονογραφημένου λεξικού των τάξεων Α΄, Β΄, Γ΄:

αδειάζω *ρήμα*
(άδειασα, θα αδειάσω)

Όταν **αδειάζω** κάτι, βγάζω από μέσα του ό,τι υπάρχει.

✍ Η Χιονάτη **άδειασε** το σκουπιδοτενεκέ που ήταν γεμάτος χαρτιά. *◇* Το **άδειασμα** ήταν μέχρι τώρα δουλειά των νάνων.

● γεμίζω α-δει-ά-ζω

[εικόνα της Χιονάτης που αδειάζει καλάθι με χαρτιά]

Ενδεικτικό λήμμα του ορθογραφικού-ερμηνευτικού λεξικού των τάξεων Δ΄, Ε΄, Στ΄:

<p>ανακαλύπτω (Ρήμα, Ρ2) (α-να-κα-λύ-πτω, αορ. ανακάλυψα, παθ. αορ. ανακαλύφθηκα, παθ. μτχ. ανακαλυμμέ- νος) [λόγ.< αρχ. ανακαλύ- πτω< ανα+καλύπτω]</p>	<p>1. βρίσκω ποιος και κάνω γνωστό κάτι που ήταν άγνωστο ως τώρα: ▶ <i>Ο Χριστόφορος Κολόμβος ανακάλυψε την Αμερική το 1492.</i> 2. φανερώνω, αποκαλύπτω: ▶ <i>Η αστυνομία ανακάλυψε <u>ποιος</u> έκλεψε το αυτοκίνητο</i> ▶ <i>Ανακάλυψε <u>ότι</u> τελικά ήταν άλλος ο ένοχος της κλοπής.</i></p>	<p>Συνων. : κρύβω, σκεπάζω (2) Οικογ. Λεξ.: ανακάλυψη</p>
--	---	--

Στην αριστερή στήλη, ο κωδικός Ρ2 παραπέμπει στο κλιτικό παράδειγμα του ρήματος στο τέλος του λεξικού. Στη μεσαία στήλη, με έντονη γραφή δίνονται τα ερμηνεύματα και με πλάγια τα παραδείγματα. Οι υπογραμμισμένες λέξεις στα παραδείγματα δηλώνει τη σύνταξη του ρήματος (στο πρωτότυπο δηλώνονται με χρώμα). Η δεξιά στήλη περιλαμβάνει συναφή λεξιλογικά στοιχεία. Στο λήμμα του παραδείγματος δίνονται συνώνυμα (ο αριθμός 2 σημαίνει ότι η λέξη είναι συνώνυμη του λήμματος όταν αυτό χρησιμοποιείται με τη 2^η σημασία της μεσαίας στήλης) και το παράγωγο ουσιαστικό. Σε άλλα λήμματα δίνονται και αντίθετες λέξεις, διάφορες εκφράσεις (στερεότυπες, παροιμιακές, συμφραστικά σύνολα) στις οποίες χρησιμοποιούνται τύποι του λήμματος, σύνθετες λέξεις, ενώ κυρίως σε λήμματα ουσιαστικών δίνονται και προσδιορισμοί ή προσδιοριστικά.

Στο βιβλίο του μαθητή και στο τετράδιο εργασιών των διδακτικών πακέτων γλωσσικής διδασκαλίας, ο μαθητής παραπέμπεται συχνά στο λεξικό, είτε στο πλαίσιο της μελέτης του λεξιλογίου είτε σε άλλες ασκήσεις και δραστηριότητες. Είναι όμως πιθανό να μη βρίσκεται στο λεξικό η λέξη ή μία από τις λέξεις της άσκησης και της δραστηριότητας ως ξεχωριστό λήμμα. Η περίπτωση αυτή παρέχει την ευκαιρία στον μαθητή να αναζητήσει την οικογένεια της λέξης. Λ.χ. στο ΒΜ του διδακτικού πακέτου «Γλώσσα Ε΄», άσκηση 3, με αφορμή τις φράσεις από κείμενα της ενότητας «οικολογικές καταστροφές» και «οικολογικές οργανώσεις», δίνονται και ζητούνται σύνθετα με τη λέξη «οίκος», η οποία δεν υπάρχει ως λήμμα στο λεξικό της αντίστοιχης τάξης. Υπάρχουν όμως τα σύνθετα «οικογένεια», «οικολόγος» και «οικονομία», αλλά και «κατοικώ», καθώς και οι συναφείς οικογένειες λέξεων και τα σύνθετα (λ.χ. οικογενειάρχης, οικονομολόγος). Επίσης, στην άσκηση 8 στην 1^η ενότητα του ΤΕ του διδακτικού πακέτου Γλώσσας Ε΄ τάξης, ζητούνται σύνθετες λέξεις με το ρήμα «βάλλω», το οποίο δεν υπάρχει ως λήμμα στο λεξικό, υπάρχουν όμως σύνθετα, όπως «αμφιβάλλω», «αμφίβολος», «αμφιβολία», «αναβολή». Είναι ευνόητο, ότι ανάλογες δραστηριότητες μπορούν να γίνουν και χωρίς την παραπομπή του εγχειριδίου. Με ανάλογους τρόπους ο μαθητής μπορεί, καθοδηγούμενος στην αρχή, να εξοικειωθεί με την αναζήτηση του συστήματος των μορφών, των σημασιών και των σημασιολογικών σχέσεων των λέξεων, εμπλουτίζοντας συγχρόνως το λεξιλόγιό του, ανα-

πτύσσοντας τις εκφραστικές του δυνατότητες και διευρύνοντας τον εννοιολογικό του ορίζοντα.

Το λεξικό είναι αξιοποιήσιμο και κατά τη διαδικασία σύνθεσης και γραπτού λόγου από τον μαθητή, καθώς και κατά την αξιολόγηση του γραπτού του μαθητή από τον ίδιο.

8.1. Ενδεικτικοί τρόποι αξιοποίησης του Εικονογραφημένου Λεξικού, τάξεων Α', Β' & Γ'

Στο βιβλίο δασκάλου του εγχειριδίου της Α' (σ.24) υποδεικνύονται τρεις τρόποι αξιοποίησης του εικονογραφημένου λεξικού, οι οποίοι, φυσικά, μπορούν να χρησιμοποιηθούν και σε μεγαλύτερες τάξεις και οι οποίοι δεν εξαντλούν τις δραστηριότητες και τα παιχνίδια που είναι πιθανό να βασιστούν στο λεξικό.

- ⇒ Το παιχνίδι «Όνομα – ζώο- πράγμα» (στην αρχή ανάμεσα στον εκπαιδευτικό και τους μαθητές, σταδιακά ανάμεσα στους μαθητές, ανά δύο ή κατά ομάδες). Αν το γράμμα προσφέρεται, μπορούν να προστεθούν και άλλες κατηγορίες
- ⇒ Καταγραφή των δύσκολων λέξεων σε ευρετήριο με τη βοήθεια του λεξικού και ανάρτηση στην τάξη χαρτονιών με τις λέξεις αυτές
- ⇒ Αναζήτηση της βοήθειας του λεξικού κάθε φορά που χρησιμοποιείται ή συναντάται λέξη αμφίβολης (για τους μαθητές) ορθογραφίας ή που γίνεται ορθογραφικό λάθος.

8.2. Ενδεικτικοί τρόποι αξιοποίησης του Ορθογραφικού-ερμηνευτικού Λεξικού τάξεων Δ', Ε' & Στ'

- ⇒ Συνειδητοποίηση της μορφολογίας των λέξεων (θέμα, συνθετικά, καταλήξεις κ.λπ.)
- ⇒ Συνειδητοποίηση των μηχανισμών σύνθεσης και παραγωγής
- ⇒ Διδασκαλία ορθογραφίας, ιδιαίτερα μέσα από τους μηχανισμούς σύνθεσης και παραγωγής, καθώς και της προέλευσης (ετυμολογίας) των λέξεων
- ⇒ Διδασκαλία της διατύπωσης ορισμού
- ⇒ Συνειδητοποίηση της σύνταξης των ρημάτων
- ⇒ Συνειδητοποίηση του φαινομένου των λεξιλογικών συνάψεων (collocations)
- ⇒ Αναγνώριση σημασιολογικών σχέσεων (συνωνυμία, αντωνυμία, υπωνυμία, μεταφορά)
- ⇒ Αντίληψη του πολύσημου χαρακτήρα των λέξεων
- ⇒ Εξοικείωση με τη διαχρονική πλευρά της γλώσσας

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΝΑΛΥΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ (ΑΠΣ) της Ελληνικής Γλώσσας για το Δημοτικό Σχολείο, 2003. ΦΕΚ 303 τευχ. Β'/13-3-03.
- ΓΑΒΡΗΛΙΔΟΥ, Ζ. 2002. «Η διερεύνηση των λόγων χρήσης λεξικού ως προϋπόθεση για τη διδασκαλία στρατηγικής χρήσης του λεξικού στην τάξη». Πρακτικά ημερίδας: *Η Διδασκαλία της Νέας Ελληνικής ως Μητρικής Γλώσσας*. Ξάνθη: Σπανίδης, σσ. 45-59.
- ΙΟΥΡΑΝΙΔΟΥ, Α. & ΦΤΕΡΝΙΑΤΗ, Α. (επιστ. επιμ.) 2000. *Επικοινωνιακές Διδακτικές Προτάσεις για το Γλωσσικό Μάθημα στο Δημοτικό Σχολείο*. Αθήνα: Πατάκης.
- ΚΑΝΑΤΣΟΥΛΗ, Μ. 2002, *Εισαγωγή στη θεωρία και κριτική της παιδικής λογοτεχνίας σχολικής και προσχολικής ηλικίας*. Β' έκδοση, Θεσσαλονίκη University Studio Press.
- ΚΑΡΑΝΤΖΟΛΑ, Ε. 2000. «Από τα γράμματα στον (κριτικό) γραμματισμό. Συνέπειες για τη διδασκαλία/ εκμάθηση του γραπτού λόγου στο σχολείο». Εισήγηση στο Forum συζητήσεων του Ηλεκτρονικού Κόμβου του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας, www.komvos.edu.gr.
- ΚΑΤΣΙΚΗ-ΓΚΙΒΑΛΟΥ Α. (επιμ.) 1993. *Παιδική Λογοτεχνία, Θεωρία και πράξη*, πρώτος τόμος, Αθήνα: Καστανιώτης.
- ΚΕΚΙΑ, ΑΙ. 2003. *Η παιδαγωγική του γραμματισμού με βάση τα κειμενικά είδη. Μια εναλλακτική πρόταση για τη γλωσσική αγωγή μέσα από το σύνολο του σχολικού προγράμματος της υποχρεωτικής εκπαίδευσης*. Α.Π.Θ., Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλοσοφίας και Παιδαγωγικής, Μεταπτυχιακός Κύκλος Σπουδών, Θεσσαλονίκη.
- KRESS G. 2000. «Σχεδιασμός του γλωσσικού προγράμματος σπουδών με βάση το μέλλον». *Γλωσσικός Υπολογιστής*, τομ. 2, τευχ. 1-2, Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, Θεσσαλονίκη, σσ. 111 κ.ε.
- ΜΑΤΣΑΓΓΟΥΡΑΣ, Η. 2001. *Κειμενοκεντρική Προσέγγιση του Γραπτού Λόγου*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- ΜΗΤΣΗΣ, Ν. 1996. *Διδακτική του Γλωσσικού Μαθήματος*. Αθήνα: Gutenberg.
- ΜΗΤΣΗΣ, Ν. 2004. *Η Διδασκαλία της Γλώσσας υπό το Πρίσμα της Επικοινωνιακής Προσέγγισης*. Αθήνα: Gutenberg.
- ΜΠΑΜΠΙΝΙΩΤΗΣ, Γ. 1985. «Γλωσσολογία και διδασκαλία της γλώσσας» Π.Ε.Φ. Σεμινάριο 5, τ. Ιουνίου 1985, Αθήνα, σσ. 21-40.
- ΜΠΟΥΝΤΑ, Ε. & ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ Π. 2002. «Το αναθεωρημένο πρόγραμμα της γλώσσας για το δημοτικό σχολείο». *Γλώσσα*, τχ 54, σσ. 7-39.
- ΠΑΠΑΓΡΗΓΟΡΙΟΥ, Ι. 1997. *Συστηματική Λεξιλογική Διδασκαλία στο Δημοτικό Σχολείο*. Διδ. Διατριβή, Πανεπιστήμιο Αθηνών.
- ΠΑΠΑΪΩΑΝΝΟΥ Π. & ΠΑΤΟΥΝΑ, Α. 2003. *Η Περίληψη ως Κείμενο και Αντικείμενο Διδασκαλίας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- ΠΑΠΑΡΙΖΟΣ, Χ. 2002. *Η Μητρική Γλώσσα στο Σχολείο*. Β' έκδοση, Αθήνα: Γρηγόρης.
- ΠΑΠΑΡΙΖΟΣ, Χ. 2002. «Τυπικά στοιχεία των κοινωνιογλωσσικών προσεγγίσεων». Στο ΠΑΠΑΡΙΖΟΣ, Χ. 2002, σσ. 115-129.

- ΠΑΠΑΡΙΖΟΣ, Χ. 1997. *Η Ελληνική Γλώσσα στην Ευρωπαϊκή Ένωση*. Αθήνα: Γρηγόρης.
- ΠΑΠΑΡΙΖΟΣ, Χ. 2004. *Γλωσσική Πολιτική και Γλωσσική Παιδεία*. Αθήνα: Gutenberg, Γλωσσολογική Βιβλιοθήκη 12.
- ΠΑΠΑΡΙΖΟΣ, Χ. 2004: «Τα Προγράμματα Σπουδών του Δημοτικού (1997-2003). Φάσεις και όψεις ενός χρονικού», στο: ΠΑΠΑΡΙΖΟΣ, Χ. 2004, σσ: 87-130.
- ΤΟΚΑΤΛΙΔΟΥ, Β. 1986. *Η Διδακτική των ζωντανών Γλωσσών*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- ΧΑΡΑΛΑΜΠΟΠΟΥΛΟΣ, Α. & ΧΑΤΖΗΣΑΒΒΙΔΗΣ, Σ. 1997. *Η Διδασκαλία της Λειτουργικής Χρήσης της Γλώσσας. Θεωρία και Πρακτική Εφαρμογή*. Θεσσαλονίκη: Κώδικας.
- ΧΑΤΖΗΔΗΜΟΥ, Κ. 2005 «Η χρήση του λεξικού από μαθητές του δημοτικού σχολείου: μια εμπειρική διερεύνηση». *Η Διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας σήμερα: Προκλήσεις και Προοπτικές*. 26^η Συνάντηση Εργασίας, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Φιλοσοφική Σχολή, Τμήμα Φιλολογίας, Τομέας Γλωσσολογίας, 14-15 Μαΐου 2005.
- BROWN, H.D. 2001. *Teaching by principles: An interactive approach to language pedagogy*. Β' έκδοση. White Plains, NY: Addison Wesley Longman.
- HADLEY, A. O. 1993. *Teaching Language in Context*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LONG, M. H. 2000. "Focus on form in task-based language teaching". In: LAMBERT R. D & SHOHAMY E. (επιμ.), *Language policy and pedagogy: Essays in honor of A. Ronald Walton*. Philadelphia: John Benjamins, σσ. 179-192.
- RICHARDS, J. C., RODGERS, T. S. & SWAN, M. (επιμ.) 2001 *Approaches and Methods in Language Teaching*. Cambridge Language Teaching Library.
- WENDEN, A. 2002. "Learner development in language learning". *Applied Linguistics*, τομ. 23, τευχ. 1, σσ. 32-55.